

Rajude tähtpäevadega aastalõpp

Detsembrikuu lõpp on teatavasti alati põnev aeg – mis karva tulevad jõulud ja kas kinki saab... Klimatoloogidel-meteoroloogidel on tänava huvitav aga just kuu esimestel päevadel.

AIN KALLIS

ml@maaleht.ee

Tartus tuleb detsembri 2. ja 3. päeval suurte juubelite aeg – täitub 150 aastat Tartu Ülikooli Meteoroloogia Observatooriumi asutamise eest. Ja võib öelda ka, et 210 aastat enam-vähem pidevate instrumentaalsete ilmapõõtmiste algusest Eestis.

Tallinn-Harku aeroloogiaajama ilmapuuseumis on vaatlusraamatus kirjas, et 1805. aasta novembris mõõtis astronoom Aleksandr Ivanov mitmeid ilmanähtusi ning meretaseme kõrgust Tallinna sadamas.

Veelgi olulisem on teine daatum – 2. detsember 1865. Siis avati TÜ Meteoroloogia Observatoorium, mis andis Eesti ilmateaduste arenguks väga suure tõuke.

Nii nagu britid teavad oma ilmateenistust lühendi *Met Office* kaudu, on ka viimati nimetatud

Tartu asutus olnud üldtuntud Metobsi nime all.

Õeldes Metobs, mõtleme aga esmajoones teadlaste Arthur Joachim von Oettingeni, Boris Sreznevsky ning Kaarel Kirde peale.

Vaatles, töötles, ehitas

Neist esimene ongi juubilarist asutuse rajaja ning kauaaegne juht. Kuna ülikool vaatlusteks sobivaid ruume kohe ei leidnud, otsustas Oettingen alustada oma majas Vallikraavi tänaval “järjekindlaid vaatlusi ilmade enamjao elementide üle”, nagu kirjutati 1919. aastal avaldatud esimeses observatooriumi tegevuse ülevaates. Ta tegi ise vaatlusi, ehitas mõõteriistu, töötas vaatlusandmeid ümber.

Kuni 1926. aastani asus Metobs Tiigi tänaval kolmes hoones, kõige pikemalt (32 aastat) praeguses punase torniga Tiigi seltsimajas.

Mõõtmised toimusid tänapäeva mõistes üpris omapärasel viisil. Näiteks loeti õhutemperatuuri ühest põhjapoolsest torni aknast ligi neljameetrise lati otsa riputatud kraadiklaasilt pikksilma abil.

Lume paksust mõõdeti algul maja hoovis, siis Toomemäel.

**Metobsi
maja aastail 1893–1926
Tartus Tiigi tänaval.**

AIN KALLIS

1911. aastast tuli vaatlusi ka seal katkestada, sest publikum, iseäranis koolinoorus, hakkas seda kohta sagedamini tarvitama.

Puud kasvasid, samuti nõudmised ilmajaamadele. Observatooriumil tuli kolida Hetseli (praegusele Liivi) tänavale. Ilmajaam sai ometi kaasagse vaatlusväljaku! Õhusoojust mõõdeti kahe meetri kõrgusel onnikestes, vaid tuult tuli hinnata 20 m kõrgusel keskarhiivi maja katusel.

“Observatooriumi ületoomisega avanes võimalus otstarbening nõuetekohaselt paigutada seniseid mõõtmisriistu ning laiendada tegevust uute vaatlusaladega,” kirjutas direktor Kaarel Kirde, kes juhatas kogu Eesti ilmastiku uuringuid üle 20 aasta, kuni sõja lõpuni.

Suure sõja lõppedes läksid ilmajaamad-vaatluspostid paariks aastaks koguni Balti mere laevastiku hüdro meteoroloogi-

de valdusse. Seoses Eesti Teaduste Akadeemia asutamisega 1947. aastal reorganiseeriti ka meie kliimauurimiskeskus – Metobs – Geofüüsika Observatooriumiks. Seegi likvideeriti 1952. aastal.

Tihedaim vaatlusvõrk

Ülikooli Metobs oli ilmselt väga rikas lahkunu: tema järglasteks loevad end nii Tartu Ülikooli füüsika ja keskkonnafüüsika instituudid kui ka praegune ilmateenistus Eesti Keskkonnaagentuuri koosseisus, samuti Tartu Observatoorium Tõraveres ning seal-samas asuv Tartu-Tõraveres ilmajaam. Viimane päris ka suure osa Metobsi mõõteriistu.

Juubelite tähistamiseks korraldatakse järgmisel nädalal konverents “Metobs 150”, kus esimesel päeval Tartus räägitakse ilmapaatluste ajaloo ning teisel Tõraveres Eesti geofüüsika-alastest saavutustest.

Lõpetuseks üks põnev seik veel. Eestis oli pea kuue aasta jooksul maailma tihedaim vaatlusvõrk. Tartus Liivi tänaval oli kahe ilmajaama vahe vaid paar meetrit! Üks kuulus algul sõjaväelastele, hiljem ilmateenistusele, teine oli nimetatud ülikooli Metobsi oma.